

Ethiek, Religie en internationale betrekkingen.

Corina van der Laan (Buitenlandse Zaken)

1. Religie en ethische waarden; daar ligt een duidelijk verband volgens de spreker van vandaag. Als je het gelovigen vraagt zullen ze inderdaad beweren dat hun waarden voor een groot deel ontleend zijn aan hun religie. Is de religie-inhoud dus leidend voor de ethiek? Godsdienstsocioloog Henk Tieleman zou hier tegen in werpen dat religie zich meestal manifesteert als een vergaarbak van verschillende ideeën en waarden die vaak haaks op elkaar staan. Zo werd apartheid verdedigd en bestreden o.b.v. dezelfde Bijbel. Hetzelfde geldt voor vrouwenemancipatie. Mensen gebruiken godsdienst om hun ethische waarden te rechtvaardigen; religie is fenomenologisch gezien vaak dus niet de basis van ethische waarden in een samenleving.
- 
2. Religie is in de context van internationale betrekkingen is interessant om te bespreken. Op het oog lijkt het eenvoudig: religie mobiliseert mensen en is een belangrijke kracht in de samenleving, dus moeten we in de internationale betrekkingen rekening houden met religie. Daar kan niemand toch tegen zijn? Dat is toch niet controversieel?
 3. Er zijn echter dilemma's en valkuilen die opdoemen bij religie in de diplomatie:
 - a. Religie wordt gebruikt of misbruikt door politieke leiders en overheden om controle te houden en om de bevolking aan zich te binden. Staan we hier neutraal tegenover, prikken we daar doorheen, negeren we dit? Soms is dit nog vrij onschuldig zoals een Braziliaanse presidentskandidaat die als onderdeel van hun verkiezingscampagne naar de kerk gaan. Soms is het minder onschuldig als regeringen religie gebruiken om één bevolkingsgroep tegen een ander op te zetten.
 - b. We steunen 'faith based' organisaties die hulp verlenen. Bevorderen of ondersteunen we daarmee eigenlijk niet onbedoeld ook de religie van deze organisaties? Moeten we als overheid niet neutraal zijn en seculier? We gaan als overheid immers niet over religie en persoonlijke overtuigingen – scheiding kerk en staat – en dus moeten we geen stelling nemen voor of tegen een religie.
 - c. Religie is vaak een bron van spanning en basis van tegenstellingen. Vraag het de man op straat waarom hij niet van religie houdt en hij zegt, 'daar komt alleen maar ruzie of oorlog' van. Het heeft met de identiteit en diepste overtuigingen van mensen te maken en kan heel sterk reacties opleveren, ook negatieve. Beter dus het onderwerp te laten rusten met het oog op de lieve vrede en niet te polariseren. De terughoudendheid die Madeleine Allbright signaleerde heeft zeker haar redenen gehad.
 4. Deze dilemma's en valkuilen leiden ertoe dat de meeste diplomaten behoedzaam zijn met religie. En terecht meen ik. Sommige diplomaten gaan verder dan dat en vinden dat religie eigenlijk vermeden moet worden. Het idee daarachter is dat overheden seculier zouden moeten zijn en dat hun geloof iets 'prive' is dat niet mag meespelen in het werk. De invloedssferen van religie en staat zouden gescheiden moeten blijven. Probleem is alleen dat dit een typische Europese visie is die in de meeste andere werelddelen niet gedeeld wordt. Secularisatie en modernisering leken samen te gaan, maar de laatste decennia blijkt

dat modernisering ook gepaard kan gaan met een sterke zelfs toenemende invloed van religie en met diepe religieuze of spirituele gevoelens.

5. Het is evident dat religie niet vermeden moet worden in internationale betrekkingen, maar dat we er oog voor moeten hebben. Religie mobiliseert en inspireert mensen, religie beïnvloedt het wereldbeeld. Veel religies zijn daarnaast stevig geïnstitutionaliseerd, ook op terrein van politiek en ontwikkeling. Kijk naar het Vaticaan, dat is een speler in het diplomatieke veld, die standpunten heeft over democratie, familierecht, armoede etc. In het Verenigd Koninkrijk wordt de RK kerk als een multilaterale instelling gezien, niet als een religieuze instelling die zich alleen met de religie-inhoud bezighoudt. Ander voorbeeld: religieuze politieke partijen zijn in vrijwel alle landen actief en hebben invloed, zoals Moslimbroederschap-partijen die opkomen in de Arabische regio. Nederland kent ook meerdere christelijke politieke partijen, waarbij met name de SGP standpunten inneemt o.b.v. het geloof. En ook al is een partij formeel niet religieus, ze kan wel een religieuze achterban hebben waar de partij rekening mee houdt. Vanuit dergelijke waarnemingen is het voor een diplomaat van belang om oog te hebben voor religie, in de zin van de invloed kennen en begrijpen.

6. Als we dit hebben vastgesteld, dan is mijn voorstel om religie in internationale betrekkingen te behandelen als volgt:
 - Inzetten op wederzijdse religieuze empathie, dus oog hebben voor de religie of levensovertuiging van de ander, op niveau van de samenleving als individu. Dit is een basis voor dialoog, onderling respect en good will. Het ontkennen of negeren van religie in een samenleving heeft een tegenovergesteld effect: gevoel van onbegrip of weerstand tegen een 'opgelegd Westerse secularisme'. Het Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling heeft hier zijn steentje aan bijgedragen

 - Kennis opdoen over de invloed van religie op ontwikkeling, politiek en economie. Wat zijn de drijfveren en argumenten die aan de religie ontleend worden? Zonder deze kennis is het Midden-Oosten conflict bijvoorbeeld onbegrijpelijk.

 - Samenwerken met *faith based actors* op basis van een *level playing field*, dus niet alleen met de traditioneel sterk aanwezige christelijke organisaties maar ook met hindoe- of moslimorganisaties.

 - Opletten dat zaken niet gereligioniseerd worden, d.w.z. overmatig vanuit religie-perspectief worden bekeken. Religie is maar één deel van iemands identiteit en maar een stukje van de realiteit. Er speelt nog veel meer dat belangrijker kan zijn. Religionisering gebeurt regelmatig in de politiek, vanwege de reflex van opportunistische politici die alles, dus ook religie, gebruiken om steun te mobiliseren voor hun ideeën. Religie is in sommige situaties voor mensen het enige middel of taal om zich uit te drukken. Bewoners die in Indonesie roepen dat ze sharia tegen corruptie willen, willen geen verdere islamisering maar een rechtsmiddel om machtsmisbruik aan te pakken. Vrouwen in Yemen willen Koranles, niet om nog religieuzer te worden, maar om argumenten te vinden in het dispuut met hun mannen, die niet aan geboorteperking willen doen, zogenaamd o.b.v. de Islam. De neiging is groot om dit soort wensen te interpreteren als uitingen van religie, maar als je dieper kijkt ligt er iets heel anders achter.

Tenslotte denk ik dat de actoren in de internationale betrekkingen, zoals internationale ngo's, diplomaten, de VN etc., een rol kunnen spelen in het bevorderen van het onderling respect tussen religies. We horen ons allemaal in te zetten voor godsdienstvrijheid en intolerantie te bestrijden.